

De Toorts

Migratie

IVN Zuid-Kennemerland

Nummer 114
Oktober 2021

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. Leden en donateurs ontvangen drie keer per jaar De Toorts. Leden ontvangen daarnaast het kwartaalblad 'Mens en Natuur' van IVN Nederland.

IVN, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 20.000 ervaren vrijwilligers zetten zich actief in met educatie en voorlichtingsactiviteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

IVN-leden zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waarbij mensen nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten. De jaarbijdrage is voor leden minimaal €24 en voor donateurs minimaal €15.

Bestuur

Wim Swinkels (voorzitter): ivnzk.bestuur@gmail.com / 06.52788835

Petra Bürmann (secretaris): ivnzk.secretariaat@gmail.com

Peter Blondel (penningmeester, ledenadministratie):

ivnzk.peningmeester@gmail.com

Martin Ettema (algemeen bestuurslid)

Bank: NL89TRIO 0198308728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Haarlem

Werkgroepen

Amfibieën, Vissen en Reptielen John de Jonge, Ellie Wormgoor, amfibienvelsen@gmail.com

Cursussen Arend Reinink, areinink1@gmail.com

Duurzame Leefomgeving Hans Kerkhoff, 023.5288577, ivnzk.duurzaam@gmail.com

Excursies Cor Vlot, 06.51397597, cor@corvlot.nl

Excursies op aanvraag Ok Overbeek, 06.31305324, ivnzk.excursies@gmail.com

Excursieplanner Miranda Bosse, mbbosse@live.nl

Haarlemmermeer Anneke Wegman, annekesylvia@gmail.com

Kinderen Hans Smits, 023.5848789, ivnzk.kinderen@gmail.com

Ledenadministratie ivnzk leden@gmail.com

Lezingen vacature

Mediacontacten Ronald Cassee, ivnzk.publiciteit@gmail.com

Natuurinformatiecentrum Schalkwijk Therese van Groeningen, 023.5450082, theresevangroeningen@planet.nl

Natuurkoffer Ans Boogers, ivnzk.natuurkoffer@gmail.com

Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023.5351239, marcmargriet@hetnet.nl

Tekenen in de natuur Jan Saveur, jansaveur@gmail.com

De Toorts Femke van den Berg, ivnzk.toorts@gmail.com

De Toortsdistributie Hennie Terpstra, 06.41388789, terpstra.hennie@gmail.com

Verreijkers voor excursies Ok Overbeek, 06.31305324

Website Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

www.ivn.nl/zuidkennemerland

In dit nummer

Van de redactie	3
In Memoriam: Angelika Dräger	3
Melden tekenen	3
Van het bestuur	4
Verrassend Haarlemmermeer	4
Boom van het Jaar verkiezing	4
In Memoriam: Riet Kok	4
Straatje om met Marisca	5
De Toorts, maar welke?	6
Wonderlijke verspreiding zaden	7
Werkgroep amfibieën, vissen en reptielen	8
Nieuw: Route-app Vogelmeer	10
Over pompoenen en oranje kleur	11
Migratie in vele verschijningen	12
Met een beetje hulp van de mens	13
Oversteekplaats de Zandpoort	14
Uitgelicht: Groen om te doen	15
Puzzel 114	15

Colofon

De Toorts nummer 114, oktober 2021, thema 'Migratie'.

Gastbijdragen van: Berna van Baarsen, Maria van Diemen, Gerard van Dijk, Marisca van der Eem, John de Jonge, Hans Moolenaar, Hans Olsthoorn, Koos Possel, Juno Rouwenhorst, Vincent van der Spek, Gonneke Streng, Wim Swinkels, Laurien van der Vaart en Ellie Wormgoor.

Redactie: Femke van den Berg, Jany van Dijk, Loes van der Heijden en Margo Slot. De redactie heeft het recht om bijdragen te redigeren en te weigeren.

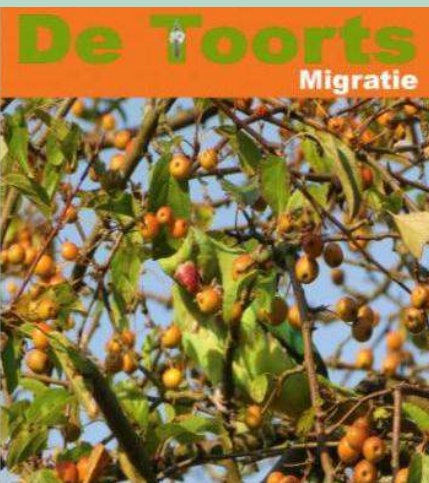

Foto cover: Halsbandparkiet snoepend van Malus. *Hans Smits*

Druk: Editoo Arnhem (editoo.nl); op papier 'Helo', met FSC-keurmerk. De volgende Toorts met thema 'Camouflage' verschijnt in maart 2022. **Kopij** graag uiterlijk 15 december digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

VAN DE REDACTIE

Op het moment dat deze Toorts gelezen wordt, zijn de meeste vogels naar warmere oorden vertrokken. Niet alleen vogels migreren. In deze Toorts lees je interessante artikelen waarin migratie op een andere manier aan de orde komt. De redactie is overladen met foto's voorzien van begeleidende teksten. We hebben hiervan een leuke pagina gemaakt om deze wetenswaardigheden met jullie te delen.

We staan stil bij het overlijden van Angelika Dräger. Arend heeft een prachtig eerbetoon geschreven. Ook besteden we aandacht aan het overlijden van Riet Kok, één van de oudste IVN-leden.

Lees Marisca's tip in Straatje om en luister naar het verhaal van Daniel de nachtzwaluw. Het levert ook een mooi bruggetje naar het thema van de volgende Toorts: 'camouflage'.

Blijf vooral foto's en artikelen opsturen naar: ivnzk.toorts@gmail.com

Verder laten we jullie weten dat Jany het stokje van de einderedactie aan Femke doorgeeft met ingang van de volgende Toorts. Veel succes, Femke!

*Namens de redactie,
Jany van Dijk en Femke van den Berg*

Melden tekennesten

Romke van Dieren is vrijwilliger voor de Stichting Tekenbetenziekten. Deze stichting geeft voorlichting over teken en de ziekte van Lyme. Zij zou graag door IVN-leden worden geattendeerd op tekennesten. De teken worden op alcohol gezet en voor educatieve doeleinden op scholen gebruikt.

Mocht je een tekennest vinden, geef dit door aan Romke van Dieren. Ze is bereikbaar via 06-53571266 of vandierenromke@gmail.com

Teek met eitjes.

Bron: Naturetoday, Hans Smid

Angelika en Ruud bij de Linde in Thijsse's Hof. Foto: Ziegel Ziegelaar

IN MEMORIAM ANGELIKA DRÄGER

Op 10 augustus overleed Angelika Dräger in het Hospice Haarlem aan de gevolgen van een slopende ziekte die zich in november 2020 had geopenbaard. Angelika was één van de 25 deelnemers aan de NGO2019 die in september 2019 van start ging. Gedurende de opleiding hebben wij Angelika leren kennen als een sociaal betrokken persoon met een grote kennis van en passie voor de natuur. Angelika en echtgenoot Ruud brachten vele uren door in natuurgebieden waar ze prachtige foto's maakten van vogels. Angelika was niet de persoon om bij de pakken neer te zitten. Gedurende haar ziekte heeft ze toch aan vrijwel alle Zoom-bijeenkomsten deelgenomen, dit ondanks een lichaam dat haar meer en meer in de steek liet.

Op 17 juni 2021 hebben Erna en ik in het tuinhuisje van het Hospice aan Angelika, tot haar grote verrassing, het diploma Natuurgids IVN uitgereikt. We hebben een glas gedronken en Angelika en Ruud sterkte toegewenst. Bij de diploma uitreiking van de andere gidsen op 26 juni was ze nog aanwezig. Enkele weken later is ze rustig ingeslapen. Ter herinnering aan deze sterke, moedige collega hebben we als NGO2019, in overleg met Thijsse's Hof, een boom geplant in de Hof.

Namens de Natuurgidsenopleiding, Arend Reinink

Angelika is helaas maar kort redactielid van De Toorts geweest. Angelika was voor ons een fijne collega, die zich met hart en ziel inzette voor de natuur en voor De Toorts. Ze kon op vriendelijke wijze hele goede en opbouwende feedback geven. Ondanks alles leverde ze telkens weer haar bijzonder gewaardeerde bijdrage als redactielid van De Toorts. Wij hebben gedurende haar ziekteperiode met haar en Ruud meegedeeld met een machteloos gevoel. We zullen haar enorm missen. We wensen Ruud en de (klein)kinderen heel veel sterkte om dit enorme verlies te verwerken.

Namens de redactie van De Toorts, Jany van Dijk

VAN HET BESTUUR

Gelukkig migreren we weer naar een vrijere wereld met minder beperkingen. Veel IVN'ers pakken de draad weer op. De gidsenopleiding is afgerond, de natuurwerkgroep is weer actief, er zijn weer excursies, ook van IVN'ers in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland en er is een actieve PR-groep. De jaarlijkse IVN Paddenstoelendag is hopelijk het laatste evenement dat vanwege Corona is afgelast. We kijken nu uit naar de jaarlijkse gidsenavond waarop we plannen gaan maken voor volgend jaar.

Er is een samenwerking met landelijk IVN over meerdaagse natuurwandelingen. Enkele groepjes nieuwe gidsen hebben route apps ontwikkeld in de Kennemerduinen en de Haarlemmermeer. Er zijn plannen voor een natuurpodcast in de omgeving van Zandvoort en we mogen zelfs een nieuwe werkgroep Amfibieën, Vissen en Reptielen welkom heten, die al jaren lang vooral actief is in het gebied rond Velsen. Ze stellen zich in deze Toorts voor.

Wim Swinkels, namens het bestuur van IVN afdeling Zuid-Kennemerland

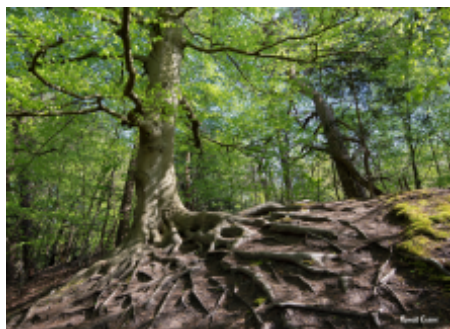
BOOM VAN HET JAAR

De boom die we hebben ingediend is een beuk in Duin en Kruidberg, staand op het hoge duin aan het begin van het Cremerpad en uitgegroeid tot een majestueuze boom met een enorm wortelstelsel.

Ons verhaal was niet indrukwekkend genoeg voor de jury om geselecteerd te worden als mooiste boom van de provincie Noord-Holland. Het complete verhaal is te lezen op:

www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/onze-boom-van-het-jaar-niet-gekozen.

Tekst: Hans Olsthoorn (Waardevol Groen), Eric van Bakel en Berna van Baarsen

Majestueuze beuk. Foto: Ronald Cassee

GROENE VERRASSING IN HAARLEMMERMEER

Haarlemmermeer heeft iets bijzonders. Omringd door de Ringvaart, wordt de polder vanaf de drooglegging in 1852 begaanbaar gehouden door wegen en afwateringskanalen. Iedereen kan er vanuit alle windrichtingen doorheen kruisen. Eind negentiende eeuw werd besloten dat die onbelemmerde doorgang richting de hoofdstad beperkt moest worden voor ongewenste lieden. Er werd rond Amsterdam een verdedigingswerk aangelegd, met forten en inundatiegebieden: de Stelling van Amsterdam. Haarlemmermeer kreeg als onderdeel hiervan de Geniedijk.

Gonneke en Marja op de Geniedijk. Foto: Ronald Cassee

Bijzonder dus, dat waar voorheen bedreigend water lag, het land ter verdediging weer met water mocht onderlopen. Daar konden militaire voertuigen en manschappen namelijk niet doorheen, was toen de gedachte. Pas in 1963 werd de verdedigingsstatus opgeheven. De Stelling is sinds 1996 op de Werelderfgoedlijst geplaatst en de Geniedijk blijft dus behouden. Begroeid en wel vormt de dijk tegenwoordig een groene ruggengraat dwars door Haarlemmermeer.

De Geniedijk begint in het westen bij Fort Vijfhuizen en loopt via Fort Hoofddorp naar het Fort bij Aalsmeer. De ruggengraat verbindt de weelderige groene longen van Haarlemmermeer met elkaar. Om deze groene pracht te ontdekken zijn door dit jaar afgestudeerde IVN-gidsen, Marja van Diemen en Gonneke Streng, twee fietsroutes gemaakt langs de Geniedijk. Een lange (heen)route vanaf Vijfhuizen en een kortere (terug)route vanaf Aalsmeer. De routes brengen je in lussen langs bosgebieden, historische plekken en fraaie architectuur.

Beide routes zijn te vinden op de IVN-routeapp. Stap op de fiets en laat je verrassen door het prachtige groene en bijzondere Haarlemmermeer! Voor meer informatie over de app, kijk op <https://www.ivn.nl/routes>

Tekst: Gonneke Streng en Marja van Diemen

IN MEMORIAM RIET KOK

Van de familie van Riet Kok ontvingen wij het bericht van haar overlijden op 26 juli 2021. Riet werd 92 jaar. Zij was jarenlang een trouw lid van IVN Zuid-Kennemerland.

Zij bracht tot haar negentigste jaar in haar wijkje Toortsen rond. Als er een ledendag werd georganiseerd, nam ze deel als enthousiaste natuurliefhebber.

Wij verliezen in haar een zeer gewaardeerd lid!

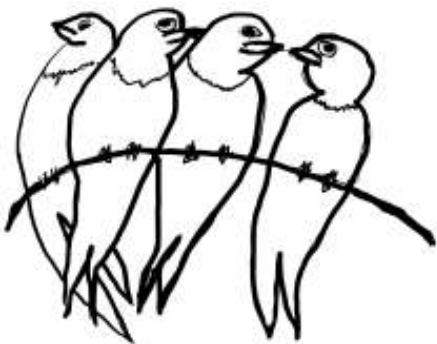

Grappig dat het thema 'Migratie' komt in de tijd dat ik even wat meer aan huis gebonden ben. Maar binnen kun je je ook inleven hoe het is om verre reizen te maken. Niet omdat je wil, maar omdat je moet: je eten raakt op.

In het begin dat ik hier woonde heb ik het niet gemerkt, maar sinds een paar jaar vliegen er, van de ene op de andere dag, groepjes zwaluwen rond onze flat aan het eind van de zomer. Ik probeer ze met mijn ogen te volgen maar ze zijn me te snel, ik kan niet zien welke soort het is maar gok op de boerenzwaluw.

Ooit zag ik langs de snelweg draden vol zwaluwen zitten en maakte daar een haiku en een tekening over:

*draden vol vogellijfjes
vormen boven het verkeer
een snoer richting zuid*

Vogellijfjes naast elkaar.

Ze buitelen in het rond, het lijkt of het speelkwartier is. Zo zijn ze er en zo zijn ze weer weg. Ik fantaseer dat het jonge zwaluwen zijn met hun ouders en dat ze aan het trainen zijn voor de grote trek. Pa en ma weten wat ze te wachten staat en willen dat ze al wat vlieguren in de vleugels hebben. De kinderen vinden het een uitdaging om de ouders bij te houden in het wenden en

Boerenzwaluw. Foto: Alie van Nijendaal

Swalo: oergermaans woord?

keren en het aantal rondjes rond de flat. Zij hebben nog geen idee waarom zij zo'n goed uithoudingsvermogen nodig hebben, maar daar komen ze binnenkort wel achter.

Opeens schiet me het gezegde: 'Een zwaluw maakt nog geen lente' te binnen. Altijd gedacht dat het zo in de negentiende eeuw is ontstaan, maar nee, dat was al in de vierde eeuw voor Christus opgetekend door de Griekse filosoof Aristoteles.

Zo denk ik af en toe ook over hoe namen zijn ontstaan, zoals nu 'zwaluw'. Het zou kunnen dat het is afgeleid van het woord 'zwalken' dat staat voor de grillige vluchtpatronen die te snel zijn voor mijn ogen.

Leuker vind ik de gedachte dat het is afgeleid van het Oergermaanse 'swalo', dat 'gespleten stokje' betekent en slaat op de staart van de zwaluw. Ik teken de letters als een soort tattoo want net als de zwaluwen trekken zeelui ook over de zee en oceaan. Als zij 5.000 zeemijlen hadden afgelegd en veilig waren thuisgekomen lieten zij een zwaluw op hun lijf tatoeëren. Niet allemaal natuurlijk, maar de zwaluw stond wel symbool voor een veilige thuiskomst.

Het is toch onvoorstelbaar dat een lijfje dat nog geen 20 gram weegt een vliegsnelheid van 50-65 kilometer kan halen en dat niet een paar uur maar dagenlang, duizenden kilometers vol gevaar en ontberingen. Wel handig dat je dan onderweg alleen maar die enorme grote mond hoeft open te doen om de vliegende insecten op te vangen. En dat zij zonder een tomtom die zegt: 'Neem de volgende afslag' hun weg kunnen vinden, het is één van de wonderen van de natuur.

Tekst en tekeningen: Marisca van der Eem

Podcast Groene Oren

Tip van Marisca: Podcastserie Groene Oren van Staatsbosbeheer waarin planten, bomen en dieren zelf hun verhaal vertellen. Luister vooral naar het verhaal van Daniel de nachtzwaluw.

DE TOORTS, MAAR WELKE?

Midden augustus, het is een prachtige dag en ik heb een afspraak met Hans Moolenaar voor een interview. We zitten in de gezellige achtertuin met een kabbelend fonteintje op de achtergrond.

Hans heeft zich verdiept in de herkomst van plantenbenamingen en voor dit interview vroeg hij zich af aan welke toorts De Toorts zijn benaming te danken heeft.

In Nederland komen verschillende toortsen voor. Hans noemt er een aantal: de stalkaars, de zwarte toorts, de koningskaars, de melige toorts en de keizerskaars. We lopen het rijtje af en komen tot bijzondere inzichten.

Te zien in de duinen

De stalkaars (*verbascum densiflorum*) is de toorts met de meeste bloemen. Vroeger werd de stalkaars in de olie gedoopt en aangestoken. Vanwege zijn vele bloemen (*densiflorum*)

brandde deze toorts het best. De stalkaars werd al door de Romeinen als fakkel gebruikt en later vooral door boeren, vandaar de benaming. In Nederland valt de stalkaars op door zijn gele bloemen en lengte; de stalkaars kan 3 meter hoog worden en komt veel voor in de duinen.

De zwarte toorts (*verbascum nigrum*) ziet er, als hij is uitgebloeid en zijn gele bloemen kwijt, zwart uit en ook de wortels van de plant zijn zwart. Zijn bijnaam de nachtkars, heeft deze toorts te danken aan het feit dat hij langzaam opbrandt. Hier komt waarschijnlijk de uitdrukking 'het gaat uit als een nachtkars' vandaan. De zwarte toorts is onder meer te vinden in de duinen.

De koningskaars (*verbascum thapsus*) groeide op het Griekse eiland Thapsus en de gele bloemen werden vroeger gebruikt als kleurstof voor koninklijke

kleding. De kleurstof werd ook gebruikt om het haar een tint lichter te maken. De plant is onder invloed van de mens vanuit Zuid-Europa naar Nederland gekomen en komt veelvuldig in de duinen voor. De koningskaars is, na zijn migratie een echte duinsoort geworden.

De melige toorts (*verbascum lychnitis*) heeft witte bloemen en wordt ook wel de witte toorts genoemd. Melig, vanwege de viltachtige stengel. Hoewel deze toorts vrij zeldzaam is in Nederland, komt hij voor bij de duiningang Koevlak. De keizerskaars (*verbascum phlomoides*) tenslotte, is tamelijk zeldzaam in de duinen.

Medicinale werking

Uit vroege beschrijvingen blijkt dat aan de toorts de volgende medicinale werking werd toegeschreven: vochtuitdrijvend, kramp opheffend, bloedzuiverend, kalmerend, slijmoplossend en ontstekingsremmend. Kortom, de toorts werkt als een soort haarlemmerolie.

Volkswijsheid

De toorts komt ook voor in oude volkswijsheden, als je een toorts op je hart droeg, kon je een beroerte voorkomen. En wanneer men ziek was, sloeg men een kruis, raakte de zieke plek aan met een koningskaars en bad tot Maria, waarna de zieke zou genezen.

Wie het weet

Terug naar de vraag waarmee Hans het gesprek begon, naar welke toorts is De Toorts genoemd? Koning of keizer, melige of zwarte toorts? Wie het weet mag het zeggen.

Tekst: Loes van der Heijden

Foto's: Hans Moolenaar

Zwarte toorts.

WONDERLIJKE VERSPREIDING VAN ZADEN

Verwondering en schoonheid zijn voor mij meestal de uitgangspunten om me te verdiepen in de natuur, met elkaar uit te wisselen of over te dragen. Het boek 'Verspreiding van zaden' (F. Bouwman e.a., KNNV, 2000) is zeer inspirerend door prachtige macrofoto's van zaden en uitleg hoe deze zich verspreiden door wind, water, de plant zelf of door dier en mens. In dit artikel kies ik voor voorbeelden van verspreiding die ik zelf recent met het blote oog heb waargenomen aan het eind van de zomer.

Spring!

Te beginnen in het bos, bij het klein springzaad dat vanuit de buurtuin in onze tuin is gekomen. Ik doe enkele pogingen om een vrucht met mijn hand te pakken, waarbij vruchten en zaden uit elkaar schieten en volledig verdwijnen nog voordat ik mijn hand kan sluiten. Dan vang ik een takje met enkele vruchten in een potje. Een ervan springt, en zie daar... vier zaden en opgekrulde vruchtdelen.

Springzaad in de tuin.

Uiteengevallen springzaad.

Zeeraket in de duinen.

Wonderlijk, volgens mijn boek rekken de binnenste lagen van de vruchtwand niet mee met de groei van de vrucht, waardoor hier steeds meer spanning op komt. Door een lichte aanraking van mens, dier of regen, springen ze open en rollen op. Zo slingert de plant zelf de zaden weg tot zo'n drie à vier meter.

Wollen kous

Vervolgens 'In de Duinen' (E. Heimans en Jac.P. Thijsse, Ploegsma, MCML) met een citaat uit een oud boek, waarin velen zich zullen herkennen, al dragen wij geen wollen kousen meer:

"In Juli en Augustus en vooral in September hebt ge er meer last dan lust van, ten minste als ge een enigszins ruwe beenbekleding draagt, hetzij dan korte broek of rok met wollen kousen of een langer wollen kledingstuk. Waar ge ze opgedaan hebt weet ge niet, maar tot aan de heupen toe zit ge dan vol met grijze bolletjes, die zich vastgenesteld hebben in de ruwe oppervlakte van uw kleren. Het zijn de in vieren gevallen vruchten van de hondstong."

Rollen

Tot slot aan zee, gezien bij strandafgang Duin- en Kruidberg en te vinden op de bredere stranden bij beginnende duinvorming, de zeeraket. Zoals wel meer planten doen, wedt de zeeraket voor zijn verspreiding op meerdere paarden. De vruchten bestaan uit twee delen. Een deel hiervan breekt of valt af en kan door harde wind en zeewater worden verspreid. Het kan enige dagen tot weken blijven drijven. Een ander deel van de vrucht blijft aan de plant zitten. Na het afsterven van de

Vruchten van zeeraket.

plant raakt deze los en kan als rollend bolletje grote afstanden over het strand afleggen, zeker door herfststormen. Het zaad reist mee. Deze verspreidingswijze, van zogenaamde stepperrollers, is zeldzaam in Nederland.

Dit zijn slechts drie voorbeelden van de enorme hoeveelheid aan mogelijkheden en bijzondere mechanismen waarmee planten zich verspreiden. We gaan er vaak ongemerkt aan voorbij of plukken het geïrriteerd van onze sokken.

Tekst en foto's: Margo Slot

WERKGROEP AMFIBIEËN, VISSSEN EN REPTIELEN

De afgelopen maanden is de Amfibieën, Vissen en Reptielen Werkgroep Velsen intensief bezig geweest met het onderwerp migratie. Door een grensaanpassing zijn wij verhuisd van IVN Midden-Kennemerland naar IVN Zuid-Kennemerland!

Amfibieëntrek

De Paddenwerkgroep Velsen bestaat al sinds 1987. Huub Veerkamp en John de Jonge hebben de groep opgericht om een einde te maken aan de grote hoeveelheden doodgereden padden op de Velserenderlaan en de Duin en Kruidbergerweg in de gemeente Velsen.

Naast de gewone pad trekken ook de kleine watersalamander en de bruine kikker in het vroege voorjaar vanuit het duingebied naar hun voortplantingswateren. Bij temperaturen boven de vijf graden en bij hoge luchtvochtigheid gaan honderden amfibieën 's avonds tegelijkertijd op pad en steken hierbij zonder uit te kijken wegen over.

Om het aantal verkeersslachtoffers onder de amfibieën te verminderen zijn er in de loop van de jaren geleidingschermen en tunnels onder een aantal wegen aangelegd. Langs andere wegen wordt gebruik gemaakt van gaasschermen met ingegraven emmers.

Emmers controleren aan Bergweg.
Foto: Ellie Wormgoor

Ongeveer twintig vrijwilligers helpen elk voorjaar mee tijdens de amfibieëntrek. Op de Bergweg en de Velserenderlaan wordt er vanaf de avondschemering gepatrouilleerd en dieren overgezet. 's Ochtends controleert een vrijwilliger de emmers en zet de aanwezige amfibieën aan de andere kant van de weg weer uit. Alle amfibieën, levend en dood, worden geteld en deze gegevens worden in Telmee gezet. Telmee is het invoerportaal van

Padden. Foto: Femke van den Berg

Bruine kikker. Foto: Elly Stolwijk

de Soortenorganisaties en is onderdeel van de nationale databank flora en fauna. In 2021 hebben we 4.543 amfibieën overgezet: 2.935 padden, 1.571 salamanders en 37 bruine kikkers.

Monitoring poelen

De kwaliteit van de voortplantingswateren speelt een belangrijke rol bij het voortplantingssucces van de amfibieënsoorten. In het late voorjaar en in de vroege zomer inventariseren we een aantal poelen in Velsen op de aanwezigheid van eisenhoeren, larven en/of pas gemetamorfoseerde amfibieën. Ook wordt gekeken welke vissen en andere waterdieren aanwezig zijn en hoe de onderhoudsstatus van de poel is.

Onze bevindingen en verbeterpunten wat betreft maaibeeld, tegengaan van verlanding van poelen delen wij met gebiedsbeheerders (gemeente Velsen, Natuurmonumenten, PWN en gemeente Bloemendaal).

Kleine watersalamander. Foto: Ellie Wormgoor

Het blijft niet alleen bij adviezen maar we gaan ook zelf aan de slag. Zo hebben vier vrijwilligers van onze groep afgelopen najaar de nodige wilgen en essen in een poel bij de N208 omgezaagd, zijn er bomen gesnoeid en bramenstruiken verwijderd.

In het najaar willen we verder gaan met het beheer van deze poel en ook nog een aantal andere poelen gaan aanpakken. Dit alles in overleg met de gemeente Velsen.

Kleine modderkruipers, zeelt en tiendoornige stekelbaars. Foto: Ellie Wormgoor

Hazelwormen

Sinds dit voorjaar hebben een aantal vrijwilligers in overleg met Ravon en Natuurmonumenten de monitoring van hazelwormen in Duin en Kruidberg op zich genomen. Al eerder was er onderzoek gedaan naar het voorkomen van de hazelworm in dit gebied, maar dat was in 2013 gestopt.

In een deel van Duin en Kruidberg zijn een aantal tapijttegels uitgelegd. Hazelwormen gebruiken deze tegels als opwarm- en schuilplaats. Onder een tegel kunnen zich meerdere hazelwormen verschuilen, maar ook padden en zandhagedissen worden regelmatig onder, op of naast de tegels gezien.

Vrijwilligers gevraagd

Nieuwe vrijwilligers zijn van harte welkom! Mocht je willen helpen met de paddentrek, het monitoren van poelen en/of het onderhouden van poelen stuur dan een mail naar info@amfibieenvelsen.nl

Tekst: John de Jonge en Ellie Wormgoor

Subadulte hazelwormen. Foto: Ellie Wormgoor

Paddenwerkgroep Koningshof - Elswout bij Duinlustweg.
Foto: Femke van den Berg

Kikker(visjes). Foto: Elly Stolwijk

Drachtige hazelworm. Foto: Ellie Wormgoor

NIEUW: ROUTE-APP VOGELMEER

Op 26 juni 2021 heeft een groep gidsen-in-opleiding het diploma IVN Natuurgids ontvangen. Een stage-opdracht is onderdeel van de opleiding. Gerard van Dijk, Koos Possel en Juno Rouwenhorst vertellen hier over hun stage-opdracht: het uitzetten van een nieuwe rondwandeling voor de IVN Routes-app.

Tijdens de opleiding kwamen de IVN-excursies met gids volledig stil te liggen vanwege Corona en werd de behoefte aan alternatieven duidelijker. De IVN Routes-app, een app waarin je zo'n 350 wandel-, fiets- en kano-routes in heel Nederland kunt vinden, bestaat al langer. Je ontvangt tijdens de route meldingen op de telefoon op punten waar informatie beschikbaar is.

Voor de regio Zuid-Kennemerland waren slechts een beperkt aantal routes beschikbaar. We hebben daarom een nieuwe rondwandeling uitgezet in het Nationaal Park Zuid-Kennemerland. Hij loopt van Parnassia naar het Vogelmeer en via de duinen en het strand weer terug naar Parnassia.

Rondwandeling Vogelmeer.

Het is een audiotour met tekst en foto's als ondersteuning, zodat je fijn om je heen kunt kijken terwijl je de gesproken informatie tot je neemt. Een prachtige route van ruim vijf kilometer voert je grotendeels over zand- en schelpenpaden.

Onderweg kom je langs schitterende vergezichten, er worden een aantal duintoppen beklommen en wij vertellen op ongeveer twintig informatiepunten over een breed scala aan onderwerpen zoals cultuur, historie, landschap, flora en fauna.

Wolken weerspiegelen in het Vogelmeer.

Ook in de winter is het er prachtig.

Laat je betoveren!

OVER POMPOENEN EN HUN ORANJE KLEUR

In de verte ligt de Hazenberg.

Wandelend door mooi Natura 2000-gebied kom je meer te weten over het ontstaan van het landschap, bomen en struiken die je tegenkomt en vogels die je kunt spotten bij het Vogelmeer. Er is ook aandacht voor het kleine: bekijk (na droogte) hoe dor mos zich ontvouwt en groen wordt na toevoeging van water. Leer ook over het belang van schimmels en bacteriën voor de biodiversiteit. Wellicht vind je zelf wel wat zwammen! Ook het strand zul je op een nieuwe manier beleven. Er is voor elk wat wils tijdens deze wandeling. Onze tip: neem een verrekijker mee!

Het begin- en eindpunt van de route, strandpaviljoen Parnassia, is goed bereikbaar met de auto of de fiets. Onderweg is geen horeca. Vanwege mul zand en steile hellingen is een redelijke conditie en comfortabel schoeisel een vereiste. De IVN Routes-app is gratis te downloaden via Google Play of Apple Store. Op de website van IVN Zuid-Kennemerland kun je de route als PDF downloaden en printen: www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/routes.

Graag willen we onze dank uiten aan de ervaren IVN'ers die ons gesteund hebben bij onze opdracht: Berna van Baarssen, Eric van Bakel, Jan-Willem Doornenbal en Ok Overbeek.

Met veel plezier en toewijding hebben wij deze route uitgezet en we hopen dat jullie, de lezers, de wandeling ook met veel plezier en enthousiasme zullen lopen!

Tekst en foto's: Gerard van Dijk, Koos Possel en Juno Rouwenhorst

Lang geleden waren alle pompoenen wit, een beetje geel of lichtbruin. Om hen heen zagen zij het rood van de appels, het geel van de bananen, het paars van de bramen, het roze van de frambozen en nog vele andere vruchten in smake-lijke kleuren.

"Waarom zijn wij vergeten?" vroegen de pompoenen in oktober aan de grote kleurgever. Die dacht even na en zei: "Ik denk omdat jullie al zulke mooie vormen hebben gekregen." Dat was waar. Hun vormen waren heel gevarieerd en van klein tot heel groot. Maar ondanks hun vormen voelden de pompoenen zich niet blij. Duidelijk misten zij een kleur waar niet alleen zichzelf blij van werden, maar ook de mensen die hen bekeken. Zelden werden zij opgepakt met de woorden: "Oh wat een prachtige warme kleuren. Daar word ik helemaal blij van." Meestal was het: "Mooie vormen, maar verder wel saai."

De grote kleurgever hoorde hen aan, dacht na en zei: "Ik ga mijn best doen, maar pas volgende herfst kan ik er wat aan doen. Voor nu is het te laat." Daar hadden de pompoenen vrede mee.

De volgende herfst zorgde de grote kleurengever ervoor dat de resten rood, geel en warm bruin bijeen vloeiden in de schillen van de pompoenen. Soms was er wat teveel geel, dan werd de pompoen licht oranje. Soms wat teveel rood, dan werd het oranje dieper van kleur. Soms werden er stukjes vergeten en dan zag je opeens de oorspronkelijke kleur er nog doorheen. Ook de grote kleurgever moet soms nog wat uitproberen.

Maar de pompoenen vonden het niet erg dat ze zo verschillend waren geworden. Ze vonden het juist interessant. Bijna geen andere vrucht had zoveel vormen en variatie in kleur als zij. Nu werden zij wél door de mensen opgepakt en werden zij wél overal te pronk neergezet. Of er werden lampions van gemaakt voor Sint Maarten of gewoon een pannetje soep.

De pompoenen glommen van plezier en daar werden de mensen weer blij van. Zo is het gekomen dat in de tijd dat het buiten eerder donker wordt en het weer kouder en natter wordt, de mensen toch met een blij gevoel de herfst ingaan. Dankzij het warme oranje van de pompoenen.

Tekst en foto: Marisca van der Eem

Oranje geeft warmte.

MIGRATIE IN VELE VERSCHIJNINGEN

Op de oproep om foto's op te sturen rondom het thema migratie, kwamen er veel foto's, maar ook veel leuke begeleidende teksten binnen. Daarom hebben we een compilatie gemaakt van al die leuke en interessante wetenswaardigheden.

Zo stuurde Dick van Gijlswijk foto's uit zijn tuin. Met de begeleidende tekst: "Mijn echtgenote zag een zwart weeskind op het muurtje in de voortuin zitten. Eindelijk kreeg ik in de achtertuin zelf een vlindertje op de foto dat waarschijnlijk een paardenbloemspanner is. En het viel ons op dat op stukjes dode tak van de prunus een aantal dagen achter elkaar een of soms twee libellen hun toevlucht zochten."

Een paar dagen later kwam er opnieuw een mailtje met foto binnen van Dick: "Sinds een paar jaar bloeit in onze tuin een rietorchis. Op een klein stukje grond. Waarschijnlijk is wat zaad aan onze schoenen of kleren blijven plakken en heeft zijn weg in de tuin gevonden."

Cisca Klarenberg mailde ons over de behaarde bosmier:

"Waarom valt deze foto onder migratie? Mieren bewegen vaak nesten en hierover hebben entomologen een studie gemaakt hoe zij dat doen. Dus we hebben het hier over de grote migratie van een mierenkolonie op de bosvloer!"

Ook Hans Smits stuurde meerdere foto's:

"Er zijn weinig verschijnselen in de natuur zo boeiend en vaak ongrijpbaar als de migratie van dieren. Soms over enorme afstanden, vaak in de nacht en (bij vogels) met name als de wind gunstig is.

Bijgaande foto van trekkende vogels bij ondergaande zon op een mooie najaarsdag wat, in mijn ogen, een plaatje met bijzondere sfeer opleverde.

Franse delicatessen. Foto: Hans Smits

Detail van rietorchis. Foto: Dick van Gijlswijk

Libel. Foto: Dick van Gijlswijk

Paardenbloemspanner. Foto: Dick van Gijlswijk

Satijnlichtmot. Foto: Dik Vonk

Zonsondergang. Foto: Hans Smits

Behaarde bosmier. Foto: Cisca Klarenberg

Migratie van dieren gaat lang niet altijd op eigen kracht. Denk bijvoorbeeld maar aan alle organismen die in de ballasttanks van schepen over de wereld worden uitgestort.

Ook deze wijngaardslak hoort hier oorspronkelijk niet thuis. Het verhaal wil dat deze slakken, geliefd gerecht bij de Fransen, door Napoleon is meegenomen. Je moet op de veldtocht toch wel culinair blijven genieten, toch?"

Dik Vonk stuurde een interessant verhaal over een zeldzame trekvlinder in Nederland, de satijnlichtmot:

"Tot nu toe (of mogen we zeggen: tot voor kort?), een zeldzame trekvlinder in Nederland. Oorspronkelijk komt de soort uit Afrika. De rups leeft op (boeren)jasmijnstruik en verwante tuinstruiken uit de Olijffamilie, zoals de winterjasmijn en de liguster.

Vorig jaar in oktober en dit jaar op 8 september ving ik op de Haarlemmer kweektuin in mijn nachtvlinder-vangkist drie exemplaren tegelijk. Dat wijst erop, dat deze trekvlinder zich mogelijk heeft gevestigd als 'vaste?' bewoner in Haarlem op de Kweektuin aan de Kleverlaan.

De migrant heeft dan een thuis gevonden in gekweekte, uitheemse tuinheesters. Wij als mens sturen zo onopzettelijk in de soortenrijkdom."

Tot slot nog een ingestuurd bericht van Alie van Nijendaal:

"De wolfsmelkpijlstaart is een zeer zeldzame trekvlinder die rond de Middellandse Zee veel meer voorkomt dan hier bij ons." *Bron: www.vlinderstichting.nl/vlinders/overzicht-vlinders/details-vlinder/wolfsmelkpijlstaart*

Rups wolfsmelkpijlstaart. Foto: Alie van Nijendaal

MET EEN BEETJE HULP VAN DE MENS

Sinds de Corona-lockdowns en door mijn werk (natuureducatie voor kinderen in de stad) heb ik me meer en meer verdiept in de stads-natuur. Ik raakte in de ban van 'stoeplantjes' en ging ineens anders kijken.

Op mijn stoep groeien bijvoorbeeld het Servisch klokje en de muurleeuwebek, planten die oorspronkelijk uit de Balkan, Italië en Kroatië komen. Op een vakantie zou ik er voor op mijn knieën zijn gegaan, nu groeit het waarschijnlijk al twintig jaar bij mijn voordeur.

Een heel groot deel van de planten en de bomen in de stad kwamen oorspronkelijk niet ons land voor. Ze zijn hierheen gekomen met de bedoelde of onbedoelde hulp van de mens. Sommigen vallen op: denk aan de reuzenbereklaauw uit de Kaukasus, de springbalsemien uit de Himalaya en de Japanse duizendknoop. Deze planten worden nu als ongewenst beschouwd: ze verdringen inheemse planten.

Een paar jaar geleden viel me opeens op dat er laat in het jaar nog veel kruiskruid in de Waterleidingduinen groeide. Het bleek het Zuid-Afrikaanse bezemkruiskruid te zijn, dat rond 1900 naar Nederland kwam met schapenwol. Het groeide daarom ook eerst rond wolwasserijen, maar nu kom je het overal tegen, ook in berm, langs spoorlijnen en tussen stoeptegels.

Bezemkruiskruid.

Dankzij de Romeinen

Het begon al bij de Romeinen en misschien nog eerder. Om de soldaten eten te geven, verbouwden de Romeinen gewassen die ze van 'thuis' kenden. Sommige gewassen voelden zich in ons land goed thuis: zij bleven na het vertrek van de Romeinen. Het zevenblad, heel gezond en makkelijk te verbouwen, de pastinaak met hun

Romeinse zevenblad.

Pastinaak.

Tamme kastanje.

Winterpostelein uit Noord-Amerika.

gele schermbloemen, cichorei en raapzaad bijvoorbeeld. In de Romeinse tijd werden hier asperges geteeld en opnieuw in de zeventiende en achttiende eeuw. Vogels brachten zaden buiten de akkers waar de planten in het wild begonnen te groeien, zoals in de duinen. En winterpostelein, dat oorspronkelijk uit Noord-Amerika komt, wordt nauwelijks meer geteeld,

maar het is wel een algemene wilde plant. De Romeinen plantten ook bomen, zoals de tamme kastanje die zich in het wild uitbreidde.

Uit Oost-Europa

Uit de Kaukasus komt de grote ereprijs, een plant die als "onkruid" wordt gezien en die zich tweehonderd jaar geleden in ons land vestigde. Ook de stinsenplanten, zoals anemonen, sneeuwkllokjes en daslook komen daarvandaan. Ze verspreiden zich door wortelstokken, bollen en knollen en enkelen zoals daslook, ook met zaad.

Op landgoederen werden allerlei 'exotische' bomen aangeplant. De paardenkastanje, afkomstig uit de Balkan, staat veel in steden maar weet zich hier en daar in het wild te verspreiden.

Verdringing?

Veel natuurliefhebbers zien dit proces met lede ogen aan: de nieuwe natuur verdringt vaak de inheemse natuur. Ik vond het daarom opvallend om op mijn ontdekkingsstocht ook planten tegen te komen die 'ontsnapt' waren uit botanische tuinen: tuinen waar plantengeken allemaal soorten verzamelen. Bijvoorbeeld springzaad uit een Duitse tuin dat oorspronkelijk uit Centraal-Azië komt en knopkruid uit een Engelse tuin dat oorspronkelijk uit Midden- en Zuid-Amerika komt.

Ereprijs.

Tekst en foto's: Laurien van der Vaart

OVERSTEEKPLAATS DE ZANDPOORT

Er liggen drie natuurbruggen in Zuid-Kennemerland: Zandpoort, Duinpoort en Zeepoort. Samen verbinden ze 7.000 hectare natuurgebied. Het doel is flora en fauna een aaneengesloten leefgebied te bieden, waardoor er een verrijking van het natuurgebied kan plaatsvinden. Om te weten te komen wat het effect is van de natuurbruggen heb ik met Vincent van der Spek, ecoloog bij Waternet, afgesproken op de oudste natuurbrug de Zandpoort.

Bij onze klim naar boven passeren we een oude bunker waar een betonnen schacht met twee kleine openingen op gemetseld is. Vincent legt uit dat de bunker het winterverblijf van vleermuizen was. Door de bouw van het ecoduct, welke in 2013 werd afgerond, kwam de bunker onder het zand te liggen. Om de toegang tot de bunker voor de vleermuizen te behouden is een schacht op de bunker geplaatst.

Bovenop het ecoduct is langs de rand een stobbewal van restanten van de Amerikaanse vogelkers aangelegd. Verschillende dieren maken gebruik van deze stobbewal als looppad of habitat. Door een wildcamera is een bunzing en wezel gesignaleerd maar ook kleine dieren zoals de zandhagedis en padden, trekken langs deze wal. Naast camera's wordt de migratie ook gemeten met zogenoemde potvallen. Een potval is een potje gevuld met vloeistof dat is ingegraven in de grond waar lopende insecten in vallen. Door deze potjes op en achter het ecoduct in te graven is de migratie vast te stellen.

Ecoduct de Zandpoort.

Stobbewal, hek en duingrasland.

Het hek

Midden op het ecoduct staat een hoog hek om de migratie van damherten tegen te gaan. De damherten zorgen door hun graasdruk voor veel ecologische schade. Omdat de damhertpopulatie nog steeds veel te groot is om migratie te laten plaatsvinden werd met schrikdraad de oversteek van de damherten tegengegaan, maar na herhaalde vernieling van het schrikdraad, is overgegaan op een hek. Pas als de damhertpopulatie voldoende is teruggebracht, kunnen zij van het ecoduct gebruik gaan maken. Kleinere dieren laten zich echter niet door het hek tegenhouden, vossen en boom-marters steken over door speciaal in het hek gemaakte openingen en door zelf gegraven gangetjes.

Geslaagd

De natuurbrug is geslaagd als soorten gaan migreren naar de overkant van het ecoduct en de natuur op het ecoduct opgaat in het landschap. Vooraf is daarom een lijst met doelsoorten opgesteld waarvan verwacht werd dat ze zouden migreren. Reptielen, amfibieën, landzoogdieren, sprinkhanen, dagvlinders, libellen en loopkevers vinden hun weg. Op één soort na, de wijngaardslak, zijn alle soorten inmiddels het ecoduct overgegaan. Sinds de openstelling lijkt het sneller gegaan dan verwacht. Momenteel vindt er een onderzoek van de Universiteit van Amsterdam plaats waarbij gekeken wordt of er naast migratie ook vermenigting tussen populaties aan beide zijden van de brug plaatsvindt.

Vincent stelt tevreden vast dat je nu ziet dat het ecoduct begint te integreren in het landschap. Alle soorten die waren voorspeld maken inmiddels gebruik van het ecoduct en de vegetatie op het ecoduct ontwikkelt zich tot duingrasland.

Tekst en foto's: Loes van der Heijden

Potval met deksel en kippengaas.

GROEN
om te
DOEN

Bosje hier & bosje daar

Bestel een pakket met inheemse boompjes en struiken voor 3m² oppervlakte tuin. Het Wereld Natuur Fonds plant drie bomen in het Atlantisch regenwoud in Brazilië voor elk besteld pakket. Zo doe je iets goed voor de natuur en voor je eigen tuin. Het minibospakket is een samenwerking tussen Intratuin, Wereld Natuur Fonds, Tuinbranche Nederland en IVN Natuureducatie.

Bestel snel want op is op: <https://www.intratuin.nl/bosjehierbosjedaar>
Vanaf 8 november 2021 kan het minibospakket worden opgehaald bij Intratuin.

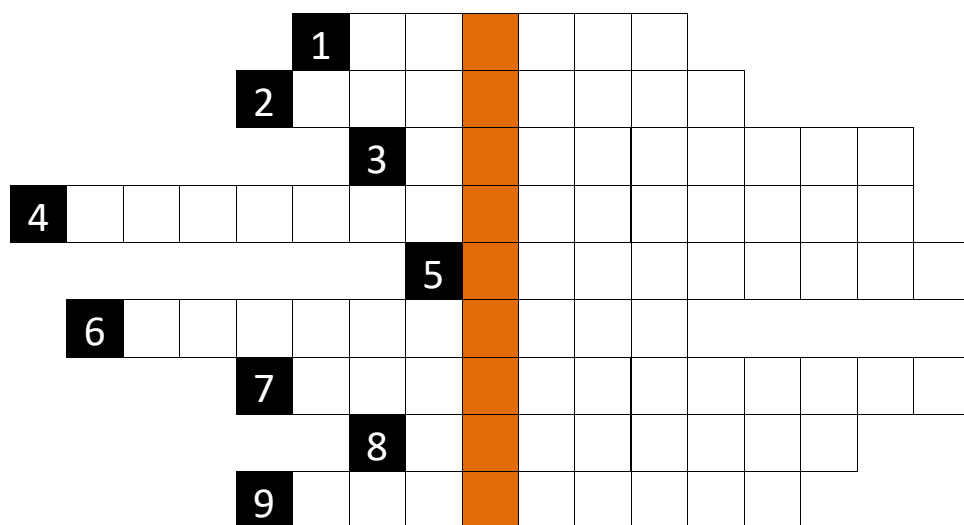
ZATERDAG
8 JAN 2022
9:30 – 15:00

Wilgen knotten langs het Spaarne

Steek de handen uit de mouwen tijdens een werkdag wilgen knotten langs het jaagpad van het Spaarne in Schalkwijk. Deze knotwilgen zijn waardevolle stukjes natuur en een verrijking voor het landschap. Voor gereedschap, begeleiding, koek en vlaai wordt gezorgd. Neem zelf drinken, lunchpakket, werkkleding en laarzen mee. Verzamelpunt: houtzaagmolen De Eenhoorn om 9:30, te bereiken via Belgiëlaan, Haarlem.

Informatie: Marc van Schie 06.22575748

PUZZEL DE TOORTS 114

Sporen in het zand. Foto: Lisette Marije Eisenga

PUZZELVRAGEN

- 1) Waarmee wordt de migratie van kleinere dieren vastgesteld op een ecoduct?
- 2) Welke plant is een zogenaamde stepperoller?
- 3) De nieuwe werkgroep heet 'amfibieën, vissen en'.
.....
- 4) Welke 'exotische' boom komt uit de Balkan?
- 5) Deze rondwandeling is door Gerard van Dijk, Koos Possel en Juno Rouwenhorst gemaakt: Het en de duinen - Nationaal Park Zuid-Kennemerland.
- 6) Hoe heet de podcastserie van Staatsbosbeheer?
- 7) Dit dier is een Franse delicatessen.
- 8) Het Haarlemmermeerse deel van de Stelling van Amsterdam heet en Gonneke Streng en Maria van Diemen hebben hier een verrassende fietsroute uitgezet.
- 9) Welke toorts werd door de Romeinen als fakkel gebruikt?

Foto's over het thema 'Migratie' zijn gemaakt door: Peter van de Beek, Lisette Eisenga, Cisca Klarenberg, Hans Moolenaar, Alie van Nijendaal, Anneke Wegman en Ziegel Ziegelaar.

ivn natuur
educatie